

Stanisław Czaja*

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

CZYTANI NA NOWO – LAUREACI NAGRODY NOBLA W DZIEDZINIE EKONOMII A NOWE IDEE ROZWOJU CYWILIZACYJNEGO

Kompresja czasu i przestrzeni będąca cechą charakterystyczną otaczającej nas rzeczywistości i wpływająca na nasze funkcjonowanie nie pozwala nam na zbyt wiele chwil zastanowienia się i przemyślenia znanych już koncepcji. A często jest to niezwykle pouczające i rozwijające. Włączeni w system gromadzenia punktów i zdobywania kolejnych publikacji, które wydają się ważne dla rozwoju naukowego poszczególnych badaczy, nie mamy dostatecznie dużo czasu na ponowne spojrzenie na idee z perspektywy własnych doświadczeń. Idee te tworzyli prawdziwi „giganci”, którzy nadawali nowoczesnej ekonomii jej naukowy charakter. Jeżeli mamy pójść dalej, powinniśmy „stanąć” na ich ramionach. Taką możliwość daje nam ponowna lektura wybranych prac kilku wybitnych laureatów Nagrody Nobla w dziedzinie ekonomii, składających się na serię wydawniczą „Nobliści”, obejmującą siedem publikacji przygotowanych dla polskiego czytelnika przez cenione wydawnictwo Wolters Kluwer business na przełomie lat 2013 i 2014.

Seria ta obejmuje następujące pozycje:

1. Robert Fogel, *Czwarte wielkie przebudzenie i przyszłość egalitaryzmu*, Warszawa 2014.
2. Theodore Schultz, *Ekonomia kapitału ludzkiego*, Warszawa 2014.

* Adres e-mail: stanislawczaja57@gmail.com.

3. Elinor Ostrom, *Dysponowanie zasobami wspólnymi*, Warszawa 2013.
4. Ronald Coase, *Firma, rynek i prawo*, Warszawa 2013.
5. Vernon Smith, *Racjonalność w ekonomii*, Warszawa 2013.
6. Thomas Schelling, *Strategia konfliktu*, Warszawa 2013.
7. Douglass North, *Zrozumieć przemiany gospodarcze*, Warszawa 2013.

Są to wyjątkowe wydawnictwa zawierające opracowania niezwykłych autorów, które nie tylko nie straciły na swojej aktualności, ale w kontekście nowych doświadczeń cywilizacyjnych drugiej połowy XX wieku (jak globalizacja, globalne problemy ekologiczne, poszukiwanie nowych strategii rozwoju społeczno-ekonomicznego) i pierwszych dwóch dekad XXI stulecia (jak tworzenie się społeczeństwa informacyjnego czy rozwój gospodarki opartej na wiedzy, w tym e-gospodarki) nabrały zupełnie nowych wymiarów. Chciałbym zachęcić Czytelników do takiej lektury.

Robert Fogel (1926–2013) otrzymał w 1993 roku noblowskie wyróżnienie za fundamentalne badania z zakresu długookresowych trendów rozwoju gospodarczego. Zawarte w książce *Czwarte wielkie przebudzenie i przyszłość egalitaryzmu* opracowania pozwalają Czytelnikowi spojrzeć w zupełnie nowy sposób na ważne, z punktu widzenia zrównoważonego i trwałego rozwoju, kwestie egalitaryzmu społecznego (w tym ekonomicznego). Jest to zasadniczy problem dla właściwego rozumienia zasady sprawiedliwości wewnątrz- oraz międzygeneracyjnej. Zasady te są immanentnym elementem idei zrównoważonego i trwałego rozwoju, ale jednocześnie poruszają wiele zagadnień o charakterze operacyjnej implementacji. Dla współczesnego człowieka, który nie ma poznawczo-egzystencjalnych problemów związanych z kierunkiem przyszłego rozwoju ludzkiej cywilizacji czy poszczególnych jednostek ludzkich, implementacja obu zasad jest jednak podstawową życiową sprawą. Jej właściwe rozwiązanie decyduje bowiem o dobrobycie i jakości życia człowieka oraz warunkach życia przyszłych pokoleń. Więzy międzypokoleniowe są wśród ludzi niezwykle istotne – my, nasze dzieci, nasi wnukowie, często nawet kolejne pokolenia. Lektura prac Roberta Fogela zmusza do refleksji. Podsuwa jednocześnie wiele ciekawych i nadal aktualnych pomysłów.

Theodore Schultz (1902–1998) został wyróżniony w 1979 roku przez Szwedzką Akademię Nauk za niepodważalny wkład do badań nad kapitałem ludzkim. Jest zresztą uznawany za jednego z najważniejszych prekursorów badań w tym zakresie. Jak ważne są jego idee, pokazuje praca *Ekonomia kapitału ludzkiego*. Jeżeli zapoznany się z zawartymi w niej ideami, bardzo łatwo dostrzeżemy związki

pomiędzy podejściem Theodore Schultza a poszukiwaniami prowadzonymi przez ekonomię zrównoważonego i trwałego rozwoju w zakresie „nowego człowieka” w opozycji do *homo oeconomicus*. Lektura prac Schultza pokazuje, dokładniej niż inne prace, jak można łączyć obie perspektywy poznawcze z korzyścią dla idei zrównoważonego i trwałego rozwoju. Autor inspiruje współczesnego czytelnika wieloma ciekawymi pomysłami, twórczymi ideami, utwierdza też w przekonaniu, że nowe koncepcje nie mogą być tworzone w oderwaniu od przeszłości i tkwiących w niej korzeni.

Elinor Ostrom (1933–2012) doceniono w 2009 roku, przyznając jej Nagrodę Nobla za badania nad lokalnymi wspólnotami i ich sposobami funkcjonowania. Nabierają one zupełnie nowego znaczenia, jeżeli połączymy je z ideami i zaleceniami zawartymi w Agendzie 21 oraz coraz liczniejszymi próbami wdrażania lokalnych strategii zrównoważonego i trwałego rozwoju. Praca *Dysponowanie zasobami wspólnymi* może być szczególnie ciekawa w kontekście wyzwań stojących przed lokalnymi społecznościami w Polsce, a także w dyskusji dotyczącej sposobów traktowania lasów państwowych i gospodarowania nimi. Jest to zresztą znacznie szerszy problem, poruszony pierwszy raz w słynnym artykule Garretta Hardina z 1968 roku pt. *The Tragedy of Commons* opublikowanym w czasopiśmie „Science”, dotyczący sposobów decydowania o wykorzystaniu różnych zasobów przyrodniczych. Idee Elinor Ostrom pozwalają na niezwykle twórcze spojrzenie w tym zakresie, wykraczające poza bieżące korzyści jednostkowe czy grup interesów.

Ronalda Coase’a (1910–2013), nagrodzonego w 1991 roku, nie trzeba przedstawiać Czytelnikowi interesującemu się zagadnieniami zrównoważonego i trwałego rozwoju. Jest bowiem twórcą teorii kosztów transakcyjnych oraz teorematu, zwanego twierdzeniem Coase’a, zgodnie z którym można przezwyciężyć negatywne efekty zewnętrzne towarzyszące produkcji lub konsumpcji przez dobrowolne negocjacje. Warunkiem efektywności tych negocjacji są ich niskie koszty i dobrze określone prawa własności. W pracy *Firma, rynek i prawo* Czytelnik może zapoznać się z ideami rozwijanymi przez Ronalda Coase’a oraz zrozumieć, dlaczego są tak ważne nie tylko dla zrównoważonego i trwałego rozwoju, ale również dla funkcjonowania społeczeństwa informacyjnego stosującego zasady takiego rozwoju. Koszty transakcyjne są powiązane ze sposobami korzystania przez podmioty gospodarcze z zasobów środowiska przyrodniczego (w formie kapitału naturalnego i usług środowiskowych). Idee Coase’a pozwalają znacznie głębiej zrozumieć wzajemne

zależności pomiędzy zrównoważonym i trwałym rozwojem a sposobami użytkowania tych zasobów.

Vernon Smith (ur. 1927) uznawany jest za jednego z prekursorów ekonomii behawioralnej i eksperymentalnej, za co otrzymał w 2002 roku Nagrodę Nobla w zakresie nauk ekonomicznych. Dzięki przygotowanej dla polskiego czytelnika pracy *Racjonalność w ekonomii* mamy okazję zapoznać się z bardzo interesującymi, a jednocześnie ważnymi problemami racjonalności. Jest to podstawowa kategoria współczesnej ekonomii głównego nurtu, ale także podstawa ekonomii środowiska, ekonomii ekologicznej czy ekonomii zrównoważonego i trwałego rozwoju. Przedstawiciele nowych poszukiwań w teorii ekonomii są świadomi znaczenia kategorii „racjonalności” dla badań poznawczych i modelowych, jak i formułowania rozwiązań praktycznych. Lektura pracy zaskakuje Czytelnika wielowymiarowością wyzwań w tym zakresie. Pozwala jednocześnie na podjęcie kwestii reinterpretacji pojęcia racjonalności z perspektywy ekonomii zrównoważonego i trwałego rozwoju. To nie tylko wskazówka poznawcza. Jeżeli tworzący się nowy paradygmat ekonomii, oparty na idei *sustainable development*, ma stać się użytecznym i obowiązującym, musi oprzeć się na racjonalności gospodarowania. Bez tego ekonomia staje się nieużyteczna i pozbawiona znaczenia – poznawczego i praktycznego.

Thomas Schelling (ur. 1921) został nagrodzony Nagrodą Nobla w 2005 roku za wkład do badań nad konfliktami społecznymi, politycznymi i ekonomicznymi. Jednym z najważniejszych elementów analiz teoretycznych i wyzwań praktycznych ekonomii środowiska, ekonomii ekologicznej czy ekonomii zrównoważonego i trwałego rozwoju jest zagadnienie konfliktów ekologicznych (np. syndrom Nimby). Lektura *Strategii konfliktu* Schellinga pozwala znacznie głębiej zrozumieć istotę takich konfliktów i poszukiwać metod ich rozwiązywania. Narastająca antropopresja, przy rosnącym zapotrzebowaniu na „czyste” i efektywne usługowo środowisko przyrodnicze, będzie w przyszłości doprowadzać do takich konfliktowych sytuacji, a to implikuje potrzebę ich identyfikowania, analizowania i poszukiwania rozwiązań. Thomas Schelling dzięki swoim pomysłom pozwala to zadanie realizować.

Ostatnia z wydanych prac to książka *Zrozumieć przemiany gospodarcze* Douglasa Northa (ur. 1920). Autor jest jednym z najważniejszych badaczy długookresowych trendów rozwojowych w skali globalnej, znanych również w ekonomii zrównoważonego i trwałego rozwoju pod nazwą magatrendów. Doceniono to

w 1993 roku, przyznając Northowi Nagrodę Nobla w dziedzinie nauk ekonomicznych. Jego książka nie tylko pokazuje, jak kształtują się owe trendy, ale również pozwala lepiej interpretować ich znaczenie dla przyszłego rozwoju cywilizacyjnego. Idee Northa ułatwiają Czytelnikowi poruszanie się w tak złożonej problematyce, trudno dostrzegalnej z perspektywy pojedynczego człowieka. Przyglądając się idei zrównoważonego i trwałego rozwoju, łatwo dostrzegamy znaczenie formułowanej wskazówki: *Myśl globalnie, działaj lokalnie*, a pomysły noblisty ułatwiają jej realizację.

Rekomendowana seria jest czymś niezwykle na polskim rynku wydawniczym z kilku zasadniczych powodów. Po pierwsze, autorami poszczególnych prac są postaci niezwykle we współczesnej ekonomii. To jej faktyczni „giganci”, których dorobek jest powszechnie ceniony, a fakt przyznania Nagrody Nobla jest na to najlepszym dowodem.

Po drugie, zawarte w poszczególnych opracowaniach pomysły, wnioski i spostrzeżenia mają niezwykle wymiar poznawczy i metodyczno-metodologiczny. Potwierdza to ich znaczenie we współczesnej ekonomii. A jednocześnie ponowna ich lektura ukazuje ich aktualność. Dają się one bowiem na nowo odczytać w świetle doświadczeń człowieka żyjącego i działającego na przełomie XX oraz XXI stulecia.

Po trzecie, pomysły, które znajdziemy w poszczególnych opracowaniach, są zarówno odzwierciedleniem dotychczasowego dorobku nauk ekonomicznych, jak i bardzo dobrym punktem wyjścia do podjęcia wyzwań współczesnej cywilizacji. Jeżeli efektem badań w tym zakresie ma być nowe, lepsze spojrzenie na otaczającą nas rzeczywistość społeczno-ekonomiczno-ekologiczną, to nie mogą one pominąć najlepszych doświadczeń poznawczych w tym zakresie.

Opublikowane opracowania wybranych laureatów Nagrody Nobla w dziedzinie nauk ekonomicznych zasługują na uważną lekturę ze względu na ich walory poznawcze, znaczenie autorów i wpływ na lepsze zrozumienie korzeni współczesnej ekonomii. Mogą być również niezwykle twórczym punktem wyjścia dla badań nad ideą zrównoważonego i trwałego rozwoju. Można mieć nadzieję, że wydawnictwo Wolters Kluwer business nie zakończy serii i pozwoli polskiemu czytelnikowi zapoznać się z dorobkiem innych laureatów Nagrody Nobla w zakresie nauk ekonomicznych. Dorobek ten zawiera również wiele niezwykle cennych, z perspektywy *sustainable development*, koncepcji. Na razie można zachęcić Czytelnika do zapo-

znania się z opublikowanymi już książkami. Forma ich wydania powoduje również, że seria staje się niezwykle ozdobą każdej biblioteki, także domowej. To niezwykle interesujące, a zarazem estetycznie i pięknie wydane książki, po które na pewno warto sięgać.

Rekomendowana seria wydawnicza Wydawnictwa Wolters Kluwer business obejmuje następujące opracowania: 1) Douglass North, *Zrozumieć przemiany gospodarcze*, Warszawa 2013; 2) Thomas Schelling, *Strategia konfliktu*, Warszawa 2013; 3) Elinor Ostrom, *Dysponowanie zasobami wspólnymi*, Warszawa 2013; 4) Ronald Coase, *Firma, rynek i prawo*, Warszawa 2013; 5) Vernon Smith, *Racjonalność w ekonomii*, Warszawa 2013; 6) Theodore Schultz, *Ekonomia kapitału ludzkiego*, Warszawa 2014; 7) Robert Fogel, *Czwarte wielkie przebudzenie i przyszłość egalitaryzmu*, Warszawa 2014.